

HOLISTEN

Medlemsblad for Holistisk Forbund

GRØNT
TEMANUMMER:

Urbant landbruk

TINGS LIVSLØP

Systemendring

HOF 20 ÅR

Etisk bank

DYR SOM JURIDISK PERSON
... OG ELVER

Mikrobiomet

KLIMAGUIDE

Klimaløsninger

MANGFOLDSFESTIVAL

Konfirmasjon

... OG INVITASJONER

REDAKTØRENS SPALTE

Kjære lesere!

Vi bestemte oss for å lage et «grønt» nummer denne gang – litt bredt anlagt for å se på hva slags faktorer som spiller inn i forhold til klima og miljø.

At mennesker skal kunne komme i **kontakt med naturen** og jorda, selv om man bor i en by. At bærekraft har mye med **tings livsløp** å gjøre, ofte i et større perspektiv enn vi kanskje tenker over.

Og vi trenger **systemendringer**; det er ofte et sørgelig syn slik internasjonal politikk fungerer i dag – særlig i forhold til klima. Cultura Bank er noe så sjeldent som en **idealistisk finansinstitusjon**, de viser at det kan la seg gjøre. Dyr og natur trenger bedre **rettsvern** – for deres del, men like mye for vår. Vi har satt det i et idéhistorisk perspektiv.

Noe som burde få langt større fokus fra helsemyndighetenes side, er **svekkelsen av mikrobiomet**, det er vår eldste og beste venn, og en del vet ikke engang at det eksisterer. *Den store klimaguiden* og *Project Drawdown* forteller litt om hva som nytter av **klimainnsats**.

Du finner også artikler om HoF – som har jubilert og vært på Mangfoldsfestival, det kan du også lese om.

– Ønsker alle en riktig god jul og et fredelig nytt år

Varme hilsener, *Marianne Bøen*

Innhold

Lederen har ordet
Bente Kvilhaugsvik 3

Landbruk midt i byen
Stephan Koll 4

Tings livsløp
Stephan Koll 6

Fremtiden behøver systemendringer
Patrik Swanstrøm 8

HoF 20 år – jubileumshelg
Patrik Swanstrøm 10

Cultura Bank:
Verdibasert og transparent i 25 år
Stephan Koll 13

Dyr som juridisk person
Marianne Bøen 18

Elvers juridiske rettigheter
Marianne Bøen (oversettelse) 21

Mikrobiomet vårt – på nedadgående
Marianne Bøen (oversettelse) 23

Bokomtale
Den store klimaguiden
Marianne Bøen 26

Project Drawdown
Marianne Bøen 28

Mangfoldsfestival 30

Konfirmasjon 31

Vårfest 2023
Hold av datoen! 32

HOLISTEN Medlemsblad for Holistisk Forbund

Redaktør: Marianne Bøen

Layout: Marianne Bøen

Designmal: Anne Vines

Redaksjonsmedlemmer: Stephan Koll, Patrik Swanstrøm, Victoria Scheel Haarstad

Forsidebilde: iStock Photo

Redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere og forkorte innsendte bidrag. Alle bidrag står for skribentens regning og uttrykker ikke nødvendigvis HoFs offisielle standpunkter.

Holisten nr 1/2023 sendes ut i siste halvdel av mai
Innsendingsfrist er 30. april

Bidrag, gjerne også bilder, mottas med takk til: innspill.holisten@gmail.com

Ønsker du å støtte oss utover ditt medlemskap? Pengegaver til HoF kan sendes til vår konto: 1254.20.69218

LEDEREN HAR ORDET

BENTE KVILHAUGSVIK

Kjære HoF-medlemmer

DEN 16. NOVEMBER i år kunne Holistisk Forbund feire at livssynsorganisasjonen nå er 20 år, og det har vi markert på flere måter. Vi hadde et kombinert Jubileums- og Høsttreff i Oslo helgen 12. og 13. november. I forbindelse med det benyttet vi anledningen til å se litt tilbake i tid, helt til da organisasjonen ble grunnlagt. Det var Øyvind Solum som tok oss med på den reisen. Vi hadde «Nye vyer, nye veier» som tema på jubileumssamlingen, så etter å ha skuet bakover i tid, kikket vi også framover. Gjennom diktlesing, musikalske innslag, «Åndelig verksted», øyeblikk av meditasjon og stillhet, i tillegg til gruppearbeid, så vi på hva som vil være viktig for Holistisk Forbund i årene som kommer.

Viktigheten av møteplasser for aktiviteter med holistisk innhold, slik som det å utøve sitt holistiske livssyn og snakke om de store spørsmålene i livet, har blitt løftet fram. Vi har kontaktpersoner på flere steder i landet, men ønsker oss fortsatt flere. Ta gjerne kontakt med sekretariatet om du vil bli en kontaktperson eller trenger informasjon om nærmeste kontaktperson – rett henvendelsen til sekretaer@holisme.no Ved å legge til rette for aktiviteter i regi av Holistisk Forbund kan kontaktpersonene gi inspirasjon og fellesskap til medlemmer i sine nærområder.

Noe annet som kom fram på jubileumssamlingen var behovet for å synliggjøre Holistisk forbund mer i samfunnet. Det er foreløpig mange som ikke vet om oss, men som gjerne er enige i verdigrunnlaget vårt. De personene ønsker vi å nå fram til, og fortelle dem om at vi finnes og har overgangsritualer for alle viktige

overganger i livet, helt fra navneseremoni, konfirmasjon, bryllup og til gravferd. For å synliggjøre Holistisk Forbund har vi også startet en Holisme-podcast. Den vil du snart finne i strømmetjenester som f.eks. Spotify. Det blir forrige styreleder, Kari Bansal, som kommer til å ha hovedansvaret for podcasten. I første episode får dere høre meg i samtale med Kari.

Den 16. november kommer fra nå av til å være «Holismens dag», og i år ble det laget et ritual og en meditasjon for å markere dagen. Ritualgruppen laget Fredsritualet og Victoria Scheel Harstad laget en fredsmeditasjon. Begge deler er tilgjengelige på facebooksidene våre, og kan brukes av alle.

Medlemskap i Holistisk Forbund er gratis; nye medlemmer kan melde seg inn via hjemmesiden vår: www.holistiskforbund.no

Da ønsker jeg deg god lesing!

Ønsker alle medlemmer en riktig god jul og et godt nytt år!

Hilsen Bente Kvilhaugsvik, styreleder

Landbruk midt i byen

Oslos sentrale og tettest bebygde områder trenger flere grønne møteplasser og steder til produksjon av mat i byen. Dette er noe av bakgrunnen for kommunens satsing på urbant landbruk, som de kaller Spirende Oslo. Ved hjelp av småskaladyrking og enkelt husdyrhold skal Oslo bli en grønnere og varmere by.

Tekst: Stephan Koll. Bilder: Svein Gunnar Kjode, Oslo kommune, Marianne Bøen

STADIG FLERE OPPDAGER gleden ved å produsere sin egen mat enten det er frukt, bær, grønnsaker, urter, egg, honning eller andre råvarer. Ved siden av å bidra til lokal matproduksjon og kunnskap om matens opprinnelse, bidrar det urbane landbruket til å skape sosiale møteplasser som har betydning for folkehelse og integrering. Flere ser også muligheten i å skape arbeidsplasser innenfor bylandbruket gjennom sosialt og grønt entreprenørskap.

Anbefaler økologiske dyrkingsmetoder

Byen har lenge hatt parsellhager, kolonihager, skolehager og andelsgårder, men urbant landbruk kan også foregå i bakgårder og i hager – eller oppå taket av bygninger! Et svært kontorbygg på Økern og et hotell ved Jernbanetorget har begge en takhage der det bugner av grønnsaker, urter, bær og blomster. Bylandbruk skal også bli en naturlig del av nye parker som kommunen anlegger.

Kommunen oppfordrer til dyrking etter økologiske prinsipper: økologiske frø, økologisk jord *uten torv*, kompost, naturgjødsel og å plante blomster som pollinerende insekter liker. Man anbefaler å unngå bruk av kjemiske sprøytemidler og kunstgjødsel fordi dette skader insekter og mikrolivet i jorda.

Hjelp for sårbare pollinatorer

For at det skal spire i Oslo, er det viktig å ta vare på pollinerende insekter som villbier, humler og sommerfugler. Områder som tidligere var vill natur eller jordbruksarealer er de siste tiår blitt erstattet med boliger og asfalt. For insektene forvandles byen til en

grå ørken med grønne øyer isolert fra hverandre. Og når noen pollinatorer bare kan fly 250 meter vekk fra tilgang til mat og bolig, blir de fanger på sin lille øy. Oslo kommune har som mål å danne et nettverk av blomsterenger gjennom byen. For å bevare kulturlandskapet lar Bymiljøetaten enger få vokse fritt og slå dem først på sensommeren. De restaurerer også gamle enger som er i ferd med å gro igjen ved å rydde og fjerne kratt. Nye enger blir etablert med ville engplanter fra Oslo-området.

Barn lærer hvor maten kommer fra

Byplanlegger og rådgiver i urbant landbruk Hilde M. Herrebrøden er ansatt i Bymiljøetaten, som setter i verk det bystyret har bestemt angående Spirende Oslo.

– *Hvordan vil du definere urbant landbruk?*

– Det kan defineres på mange måter. Kort fortalt vil det si å dyrke mat og blomster på små dyrkingsenheter sammenlignet med den tradisjonelle storskalamåten på en gård eller i et gartneri. I det urbane landbruket pro-

Over/under: Et område, som litt fantasifullt kalles Losætra, ligger som en oase mellom en trafikkert hovedvei og et havneområde. Her var før uproduktiv mark, men flere titalls lass med matjord og mange dugnadstimer fra frivillige har gjort området svært så fruktbart. En kommunalt ansatt bybonde styrer det hele. På Losætra finnes hverken kyr, geiter eller sauer, men et vell av blomster og spiselig vekster i alle mulige farger. Forrige side: Parsellhagen Bjølsenjordet var tidligere en barnepark.

duserer man for eget forbruk, for et mindre fellesskap eller et lokalt marked. Man selger ikke til storprodusenter som Tine og Nortura eller til de tre dagligvaregigantene.

– *Hvorfor legger kommunen vekt på å stimulere til urbant landbruk?*

– Kommunen vil gjøre byen grønnere og bidra til økt biologisk mangfold. At det urbane landbruket fører folk sammen er også viktig. Ikke minst ønsker vi at barnehage- og skolebarn skal få lære om hvor maten vi spiser kommer fra. Og de siste månedene har jo krigen i Ukraina minnet oss om hvor nødvendig matdyrking i bystrøk kan være i en krisesituasjon.

Tre besøksgårder og kommunal bybonde

– *Hva gjør Bymiljøetaten?*

– Vi drifter Losætra nede i Bjørvika, der vi har ansatt en bybonde. I tillegg har vi ansvaret for tre besøksgårder. For øvrig er det en hovedoppgave for oss å legge til rette for det enkle landbruket. Byens innbyggere kan søke om å leie kommunale arealer, og vi har hvert år siden 2017 hatt en tilskuddsordning. Folk kan søke om økonomisk tilskudd til små og store prosjekter, og kommuner deler ut inntil to millioner kroner hvert år.

– *Kan du gi eksempler på hva folk har søkt om støtte til?*

– Støtten går til mye forskjellig som å holde dyrkingskurs, kjøpe inn redskaper og dyrkingskasser, opp-

arbeidelse av felleshager men også til å drive birøkt og til å holde høner. Søknadsfristen er i januar, og vi får inn mellom 100 og 200 søknader hvert år.

Pandemien økte interessen

– *Hvordan har responsen fra byens innbyggere vært?*

– Vel, vi har ikke gjort direkte undersøkelser om det, men mitt inntrykk er at interessen har gått jevnt oppover. I 2021 hadde vi spesielt mange søkere om økonomisk støtte, og det skyldtes jo pandemien. Da hadde det urbane landbruket en viktig funksjon ved at det gav folk mulighet til treffes og til å gjøre noe meningsfylt utendørs. I år har antallet søkere vært mer normalt.

Produkters vei fra vugge til grav

Menneskeheten står overfor gigantiske utfordringer, som klimagasser, ekstremvær, forsøpling, energimangel og overforbruk. Vi må arbeide for å skape produkter som bruker færrest mulig ressurser og påvirker miljøet minst mulig negativt. For å oppnå dette målet driver et institutt i Fredrikstad med det som kalles livsløpsvurdering av produkter.

Tekst: Stephan Koll. Bilder: iStock photo

FØRST MÅ VI SE PÅ selve begrepet. For hva vil det egentlig si å være bærekraftig? Ordet har noe vagt og upresist over seg. For hva er det som skal bæres, og med hvilken kraft? Om vi ser på det engelske ordet *sustainable* beskriver ordboken at foruten bærekraftig har det også betydningen holdbar, akseptabel og forsvarlig. Dette passer godt med hvordan begrepet ble benyttet av Brundtland-kommisjonen (1987):

Bærekraftig utvikling er en utvikling som tilfredsstiller dagens behov uten å ødelegge fremtidige generasjoners muligheter til å tilfredsstille sine behov.

Vi er alle enige om at bærekraft er nødvendig. Men hvordan få det til i praksis? I Fredrikstad finner vi Norsk institutt for bærekraftsforskning, NORSUS (Norwegian Institute for Sustainability Research).

NORSUS er et ideelt, privat forskningsinstitutt der overskudd føres tilbake til virksomheten. Det eies av Viken fylkeskommune, Fredrikstad og Sarpsborg kommuner, Indre Østfold Regionråd, Østfold Energi, COWI (et stort, dansk entreprenørselskap), Høgskolen i Østfold og et utvalg av de ansatte.

Instituttet har jobbet med sirkulærøkonomi i 30 år – og begynte arbeidet lenge før begrepet fantes. De ivrer for bedre bruk av ressurser, fra produktnivå til et overordnet samfunnsnivå og forsker derfor på miljø- og ressurseffektivitet ved hjelp av livsløpsvurderinger.

En livsløpsvurdering eller LCA (Life Cycle Assessment) er en systematisk kartlegging og vurdering av miljø- og ressurspåvirkninger gjennom hele livsløpet til et produkt eller produktsystem: Fra uttak av råvarer i naturen til produktet ender som avfall (fra «vugge til grav») eller som ressurser til nye produkter («fra vugge til vugge»). Det er ikke bare selve materialet i produktet eller produktsystemet som undersøkes, men også alle materialer og energikilder som brukes til produksjon, transport, og vedlikehold. Gjennom livsløpsvurderingen av et produkt får man informasjon om hvilke miljøproblemer som er de viktigste og hvor i livsløpet disse oppstår. Resultatene brukes til produktutvikling, miljøvennlig innkjøp eller utforming av politikk, for eksempel ved valg av alternative produkter eller systemer for avfallshåndtering.

Holsten har tatt en prat med Ellen-Marie Forsberg, administrerende direktør i NORSUS, for en utdyping av hva instituttet holder på med.

– Hvem er deres oppdragsgivere?

– NORSUS får oppdrag både fra industribedrifter og offentlig sektor. I tillegg søker vi om forskningsmidler fra Norges forskningsråd, Nordforsk og fra EU for å gjennomføre egne prosjekter. Vi jobber ofte i tett samarbeid med de som skal bruke forskningsresultatene,

for det er et poeng for oss at disse skal bli satt ut i livet.

– Kan du gi eksempler på oppdragsgivere?

– Ja, vi samarbeider for eksempel med Borregård om forbedring av treforedlingsprosessen og med bedrifter her i Fredrikstad som jobber med gjenvinning. Det er jo et mål for disse å øke gjenvinningsprosenten. Fretex, Hydro og Elkem er andre oppdragsgivere vi har hjulpet med miljø- og avfallsutfordringer.

– Hva med oppdrag fra stat og kommuner?

– Vi har hjulpet Viken og tidligere Østfold fylkeskommune med å redusere matsvinn på deres videregående skoler og andre av deres virksomheter, og har hatt et samarbeid med Oslo kommune om indikatorer for redusert og bærekraftig forbruk.

– En LCA er vanligvis en vurdering av materielle ressurser og miljø. Men i enkelte prosjekter trekker dere også samfunnsmessige eller menneskelige faktorer inn i vurderingen?

– Det stemmer. Nå har vi et prosjekt der vi undersøker hvordan bruk av roboter til visse deler av arbeidet på slakterier vil fungere. Da ser vi på hvilken innvirkning en slik automatisering vil ha på slakteriarbeiderne og lokalsamfunnet der slakteriet ligger.

– Vil det bli økt etterspørsel etter livsløpsvurderinger fra ulike samfunnsaktører i årene som kommer?

– Ja, nå kommer viktige reguleringer fra EU, som også vil implementeres i Norge. EU krever i økende grad krever at virksomheter dokumenterer sine miljøeffekter slik at grønnvasking unngås.

Ulike typer livsløp:

Ideen baserer seg på at alle gjenstander har et livsløp, fra materialene utvinnes i naturen til gjenstanden kasseres. **Vugge-til-grav** omfatter veien fra materialutvinning til endestasjonen på et avfallsdeponi, mens **vugge-til-vugge** betyr fra materialutvinning til produktgjenvinning til nye materialer, produkter eller jord. Produkter som bare gjenvinnes én gang f.eks. gjennom avfallsforbrenning beskrives som **vugge-til-vugge-til-grav**. Faser i livsløpet: materialutvinning, produksjon, distribusjon, bruk, kassering og gjenvinning.

Gjennom sine livsløpsfaser kan produkter påvirke miljøer i positiv og/eller negativ retning. Informasjon om produkters potensielle miljøpåvirkning kan samles og anvendes i livsløpsanalyser og legges til grunn for valg i designprosessen. Å samle all denne informasjonene er krevende, men man kommer langt

med kunnskap om materialenes livsløp – om de kommer fra fornybare eller ikke-fornybare kilder, deres bruksegenskaper. Og hvorvidt de kan gjenvinnes eller ikke.

Man har også et prinsipp om trippel bunnlinje. Det viser til miljøregnskap med tre bunnlinjer hvor man redegjør for hvordan produktets livsløp bidrar til bærekraftige miljø:

Gode miljøkvaliteter. | Sosial rettferdighet | Økonomisk velstand

Slike miljøregnskap brukes ved produktvurderinger, -forbedringer og -informasjon for å styrke dets bidrag til en bærekraftig utvikling. Punktene kan være mål det jobbes mot og reflekteres over, både før og underveis i prosessen med produktutvikling, samt i vurderingen av det ferdige produktet.

Fremtiden behøver systemendringer

Tekst: Patrik Swanstrøm. Bilder: Wikipedia, internett, Earth4All

Til venstre: Jørgen Randers (professor emeritus, Institutt for rettsvitenskap og styring ved BI). Til høyre: Per Espen Stoknes (førsteamanuensis ved BI, politiker for MDG, utdannet sosiolog og psykolog, forfatter og entreprenør). De er begge er tilknyttet Senter for grønn vekst (BI).

DET FINNES MANGE TEORIER om hvordan vi kan «redde planeten». Vi blir stadig mer bevisst på å resirkulere plast, hermetikk, papir og mat. Og det dukker opp nye, gode initiativer som gjør at vi resirkulerer stadig mer. Likevel sier mange at dette ikke monner. At det vi kan gjøre som individ blir som en dråpe i havet. Det er kun ved systemendringer at vi kan lykkes. Endringer som politikere og næringsliv kan beslutte og enes om.

Men også her skjer det forholdsvis mye. Nye standarder vokser frem, med en overgang til el-dreven transport av både mennesker og varer over store avstander. Det skjer

med andre ord mye bra. Men mange mener at det skjer altfor langsomt. Mer gjennomgripende forandringer må til. Såkalte systemendringer må til, det vil si hvordan samfunnet fungerer, rett og slett.

I Norge har vi noen fremragende teoretikere på dette området. Jeg tenker først og fremst på **Jørgen Randers**, som allerede i 1972 var med og skrev boken *Limits to growth*.

For 4 år siden la han samme med **Per Espen Stoknes** frem fem punkter som skal kunne bidra til en raskere systemendring:

STOKNES' OG RANDERS' 5 TILTAK FOR EN BEDRE VERDEN

1. Fremskynde bruken av fornybar energi og elektrifisering. Om investeringene snarlig flerdobles fra dagens nivå, vil utslipp fra kull, olje og gass kunne halveres hvert tiår fremover. Dette er nå både lønnsomt og økonomisk gjennomførbart.
2. Nye modeller for rask vekst i fattige land, hvor de følger aktuelle eksempler som Sør-Korea, Kina, Etiopia eller Costa Rica.
3. Aktivt minske økonomiske ulikheter, med en omfordeling som sørger for at de 10% rikeste ikke legger beslag på mer enn 40 prosent av landets inntekter.
4. Sterkt økte investeringer i utdanning til alle; særlig kvinner i utviklingsland, med helsetilbud, like jobbmuligheter og familieplanlegging. Dette stabiliserer også befolkningen.
5. Akselerering av matproduksjonen. Å fø om lag ni milliarder mennesker i 2050 krever omstilling. Sløsing og matsvinn i hele verdiskjeden fra jord-til-bord-til-jord må årlig forbedres med 1% ekstra i ressursproduktivitet fra nå til 2050. Løsningene finnes allerede, og venter kun på investeringer og ekstra fremdrift.

Dette virker overbevisende. Utfordringen kan være at ulike teoretikere har forskjellige scenarier på hva som skal skje og hvordan. Ingen har noe konkret mandat for å virkelig gjennomføre endringer.

Per Espen Stoknes har vært en tydelig figur i Miljøpartiet De Grønne. Han holdt også en Ted Talk som ble ganske så populær. Stoknes forsker mye på forbruk ut fra et miljøperspektiv. Dessuten har han fått en rolle i et prosjekt som heter Jorden for alle, Earth for All.

Earth4All er et internasjonalt initiativ for å fremskyn- de den systemforandringen som trengs for å skape en bærekraftig fremtid på en planet med begrensede res- surser. De neste ti årene trenger vi å se den raskeste økonomiske transformasjonen i historien. Det er på tide å oppgradere!

Transformativ økonomi

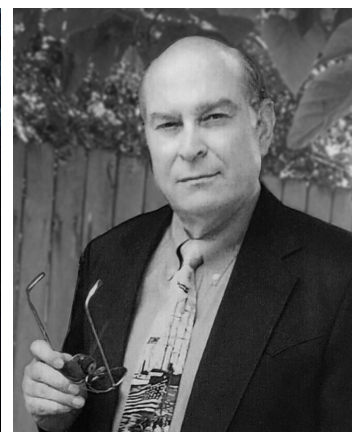
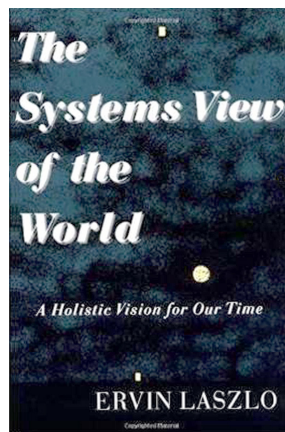
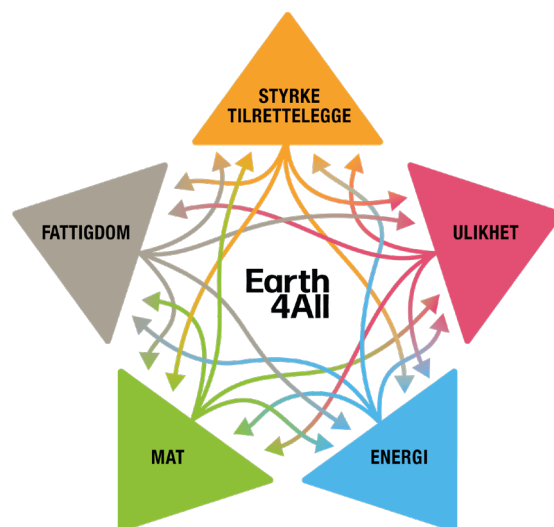
Nye ideer rundt samfunnsøkonomi og hvordan det hele fungerer har fått ny grobunn. Og politikerne lyt- ter. Hvilke ideer fremstår som mest lovende? Hvor fin- ner man sammenfall av ideer? Hvilke ideer kan virke forenende i samfunnet? Og hva kan gi langsiktige virk- ninger til flest mulig?

Earth4All har samlet ledende økonomiske tenkere i *Transformational Economics Commission* for å utforske nye økonomiske paradigmer.

I forhold til nyåndelige kretser finnes det også mange tanker rundt forandring av det økonomiske systemet. Mange tenker at dette er nødvendig siden kapitalismen og nyliberalistisk tankegang er materialistisk orientert og derfor ikke leder til harmoni og lykke.

En av de mer eksplisitte av disse bevegelsene er NES- ARA (*National Economic Security and Recovery Act*). På begynnelsen av 1990-tallet kom jeg over flere doku- menter om dette fenomenet. De virker å ha meget gode hensikter. Det handler om å fordele klodens ressurser på en mer rettferdig måte.

På 1990-tallet kom det et forslag fra NESARAs initi- ativtaker **Harvey Francis Barnard** om å innføre dette

Øverst: Earth for All sine fem fokusområder.

Over: Tankene i "The Systems View of the World – A Ho- listic Vision for Our Time" er ikke mindre aktuell i dag femti år etter at den ble publisert. László er forøvrig mest kjent for teorier rundt Det akashiske feltet (et gigantisk informasjons- og bevissthetsfelt).

Over til høyre: Harvey Francis Barnard, mannen bak National Economic Security and Recovery Act (NESARA).

i USA. Barnard befattet seg akademisk med konseptet paradigmeskifte (først definert av **Ervin László** i 1972). Det fikk ikke gehør. Men det er fortsatt de som øns- ker forandring av det økonomiske systemet til et mer åndelig og rettferdig system. Bl.a. finnes det en Face- book-gruppe i Norge som diskuterer saken.

Vi feiret oss selv på Haraldsheim

Tekst: Patrik Swanstrøm. Bilder: Victoria Scheel Haarstad

Så er Holistisk Forbund blitt 20 år! Vi har klart å overleve i en verden hvor tilhørighet og tilknytning skifter stadig raskere. Delvis er dette takket være at vi har prøvd å følge med i utviklingen – vi har prøvd å fornye oss, og vi har prøvd å lage et moderne livssyn ut fra ulike ståsteder. Forbundet er blitt mer tydelig, og vi opplever at flere mennesker oppdager oss.

Jubileet ble markert på Haraldsheim vandrersentrum i Oslo. Et lokale hvor forbundet har avviklet mange landsmøter opp gjennom årene. Haraldsheim var en god ramme for jubileet, hvor glassalen med sitt høye glasstak slapp gjennom solens stråler. Tradisjonen tro

valgte vi også å sitte i sirkel, noe som skapte intimitet og samhold. Vi åpnet dessuten sirkelen for de fire som ennå ikke var medlemmer i HoF.

Bente Kvilhaugsvik ønsket alle velkommen til en opplevelsesrik helg og takket alle på vegne av forbundet. Hun delte også med seg av dikt som ga uttrykk for en holistisk holdning til livet.

Vi startet med en del mimring. Øyvind Solum drev i sin tid organisasjonen og tidsskriftet Alternativ Nettverk (senere Visjon). Sammen med forbundets første leder, Inge Ås, initierte og etablerte han Holistisk Forbund. Øyvind mimret i forhold til hvordan et alternativt livssyn vokste frem i Norge i løpet av 1990-tallet

og 2000-tallet. Nyåndeligheten ble den gangen kalt for new age og vokste seg raskt ganske stor i Norge. Alternativmessen, arrangert av Alternativt Nettverk, vokste og ble raskt til Nord-Europas største.

Han snakket også en del om hvordan Human-Etisk Forbund utfordret en del av de forestillingene som den kristne kirken hadde hatt monopol på i lang tid. Holistisk Forbund ble også en slik utfordrer, men med nær tilknytning til det som kalles alternativmedisin.

Plattformen til Holistisk Forbund har dog stått sterkt i disse 20 år og er kun blitt revidert to ganger de siste fem årene. Plattform og verdigrunnlag er fortsatt det som definerer det vi har valgt å kalle livssynet holisme.

Å skue fremover

I tillegg til mimring var det også plass for «nye vyer, nye veier». Patrik Swanstrøm ledet deltakerne på en reise hvor tre skikkelser presenterte gaver for veien videre. Innspillene er nå samlet i et arbeidsdokument slik at hovedstyret har noe å forholde seg til i arbeidet frem mot 2023 og et 30 års jubileum.

Jubileumstreffet dreide seg ikke kun om alvorlige temaer. Toril Nikolaisen Kilde inviterte alle til å være med å leke. Lekene dreide seg om persepsjon og bevegelse og utløste mye latter. I en av lekene skulle man agere som par hvor den ene skulle vise hva man forestilte, og den andre skulle illustrere det med lyd. Det ble

mange artige dyr og mennesker som ble portrettert på gulvet, noe som høstet mye latter og moro.

Dag Viljen Poleszynski står bak Helsemagasinet vitenskap & fornuft (VOF), og har forsket mye på ernæring. Han snakket om noe som ligger ham varmt om hjertet: «De helbredende egenskapene ved periodisk faste og ketose». Med utgangspunkt i såkalt steinalderemat vil det gi helsegevinster med et kosthold som inneholder færre karbohydrater og mere fett. Han har prøvd å spre dette budskap til myndigheter som dessverre ikke har ønsket å høre på det øret.

Musikalsk meditasjon og Åndelig Verksted

Jostein Odland er ritualleder og konfirmasjonsleder i HoF. Han er også en begavet gitarspiller, og tok oss med på en musikalsk reise som bl.a. inneholdt et stykke han for noen år siden fremførte sammen med Kringkastingsorkesteret. Stykket heter "Fossekallen" og er en illustrasjon av hvordan fuglen beveger seg inn og ut av en rislende elv. Jostein briljerte for oss denne kvelden og ble møtt med voldsom applaus fra publikum.

Jostein har også utviklet et konsept han kaller for Åndelig verksted, dette er et prosessarbeid hvor man søker å finne sin egen sannhet. Denne gangen var det musikk som var temaet å utforske. Musikk er vesentlig for mange av oss, og vi forestilte oss toner, musikk, klanger og farger. En stemningsfylt opplevelse som ble avsluttet med at vi alle holdt vår egen tone.

Mange og varierte innslag

På programmet var også et innslag om polaritet. Trine Holter og Patrik Swanstrøm ledet en øvelse hvor man fant ut hva man selv ønsker å gi slipp på i forhold til det å skape polaritet. Holisme er en helhetstenking, mens verden der ute synes å bli mer og mer polarisert. Dette stiller ekstra store krav til oss som ønsker å forene forskjellene og skape harmoni. Er det mulig? Hva skal til? På tross av all polariseringen, er det viktig å minne seg selv om at alt er en del av den store helheten.

Tor Aleksandersen er en av ildsjelene som har utviklet våre holistiske ritualer. Han holdt et innlegg om hvordan disse er blitt til. Han har merket seg at det er et behov for holistiske ritualer og at tilbakemeldingene ofte dreier seg om at folk kjenner seg igjen. Juvelen i kronen mener han er holistisk konfirmasjon. Den holistiske konfirmasjonen har en godt gjennomarbeidet struktur som rommer mange vakre momenter.

Dag Magnus Vestrheim leste tre av sine dikt. Diktene utfordrer og åpner opp. Alle fikk anledning til å tolke et av diktene hans, og her var det ingen enkle svar. Dikt åpner opp for undring og det ukjente.

På lørdagskvelden hadde arrangementskomiteen tatt med instrumenter som alle fikk anledning til å spille. Det var trommer, rasler, bjeller, hangdrum, og mange andre instrumenter. Toril Kilde lot hver og en tre frem i helheten slik at det ble til en symfoni, og man kunne faktisk oppleve at helheten vibrerte frem.

CULTURA BANK:

Verdibasert og transparent i 25 år

I 2022 holder Cultura Bank fortsatt til i Oslo og har 20 ansatte. Som tidligere har banken full åpenhet om hvilke prosjekter og bedrifter de støtter. Cultura har de siste fem årene vært kåret til Norges mest etiske bank.

Tekst: Stephan Koll. Bilder: Stig Weston, Al Coulsen, Borgny Berglund, Insa Rumpf, Wikipedia

– DET PASSER VELDIG GODT med en artikkel om oss nå i 2022 når vi kan feire 25 års jubileum, sier bank-sjef Jannike Østervold, som forteller at hun har vært ansatt i banken siden 1998.

Miljøboliglån til lavere rente

Da var Svein Berglund banksjef, og de var bare fire personer som drev hele banken.

– Cultura Bank har utviklet seg mye siden starten, både i størrelse og i hva vi kan tilby. Men verdigrunn-

laget ligger fast. De første årene var innskuddsmidlene så begrenset at vi ikke ga boliglån, men etter hvert som flere og flere privatpersoner har tatt oss i bruk som hovedbank har vi fått mulighet til å tilby det – noe ikke alle er klar over. Ærlig talt kunne vi ikke klart å drive banken hvis vi bare skulle gi lån til små etablerere. Det ville vært så ressurskrevende at vi ikke kunne få det til å gå rundt økonomisk.

Vi var for øvrig først i Norge med å tilby «Miljøboliglån» – det vil si at vi premierer gode miljøvalg med

lavere boliglånsrente. Men det er viktig for meg å understreke at vi også gir helt vanlige boliglån.

Fortsatt transparens

Østervold fremhever at de som velger å ha sine innskudd og boliglån i Cultura Bank er med på å gjøre det mulig å finansiere de gode, samfunnsnyttige prosjektene – som økologisk landbruk, plastrydding på strendene, omsorgstilbud for mennesker med bistandsbehov og sosialt entreprenørskap.

Banken har tre prioriterte hovedområder for utlånsvirksomheten: Natur og miljø, kultur og samfunn og sosiale initiativer. I tillegg er det i bankens verdibaserte utlånspolicy klart definert hvilke områder og aktiviteter banken *ikke* skal låne ut penger til, deriblant fossil industri, våpen, tobakk eller virksomhet som leder til tap av biologisk mangfold.

– Transparens er en sentral verdi for oss. Vi holder fast på praksisen med å offentliggjøre på hjemmesiden vår alle bedrifter og prosjekter som har fått lån. På den måten kan alle våre innskytere, eiere og andre interesserte få fullt innsyn i hvordan vi bruker pengene vi er satt til å forvalte.

Investere i verdibasert bank

Banken er også opptatt av å bedre tilbudet av tjenester til sine kunder.

– På bedriftssiden kan vi nå tilby integrasjon med mange regnskapssystemer, og for privatkunder finnes fleksibelt boliglån og et enkelt kredittkort med moderat ramme. Jeg vil understreke at vi ikke ønsker å stimulere til økt forbruk på kreditt. Østervold fortsetter:

– Vi har god tilstrømming både av innskytere og av private og bedrifter som vil ha lån. For å kunne vokse videre er vi avhengige av at vi også øker vår egenkapital. Det er flaskehalsen akkurat nå – *så hvis noen av leserne kan tenke seg å investere i en verdibasert bank vil vi gjerne høre fra dere!* Egenkapitalbevis er et verdipapir som har mange likhetstrekk med aksjer, og banken har en beholdning som vi kan selge fra.

CulturaFlokk og støttekonto

Cultura er ingen vanlig, norsk bank og har kunnskap om måter å investere penger på som er litt på siden av tradisjonell bankvirksomhet.

– Noe som kanskje kan være interessant for noen av leserne, er vår plattform for folkefinansiering, **culturaflokk.no**, der vi tar imot prosjekter som er i samsvar med bankens verdigrunnlag. Det finnes fire former for

folkefinansiering: donasjon, belønning, lån og investering. CulturaFlokk kan tilby donasjon og belønning, i form av rene gaver, eller at de som gir over et visst beløp får en «belønning». Dreier det seg om finansiering av en boutgivelse, kan belønning f.eks. være at man får tilsendt en signert bok. For interesserte, se vårt lille nettkurs i folkefinansiering: www.cultura.no/arkiv/269791. Du kan lære mye om folkefinansiering ved å studere prosjektene på culturaflokk.no og få gode ideer fra de prosjektene som har klart å nå målene sine, forklarer hun.

Cultura samarbeider også med flere norske organisasjoner der du kan støtte organisasjonen gjennom å ha sparekonto i Cultura Bank. På en slik konto gir banken foruten renter et årlig bidrag til en av bankens samarbeidsorganisasjoner. Disse er Naturvernforbundet, WWF Verdens naturfond, Regnskogfondet, Redd Barna, Norske PEN og Norges Kvinne- og familieforbunds prosjekt for kvinner på Sri Lanka.

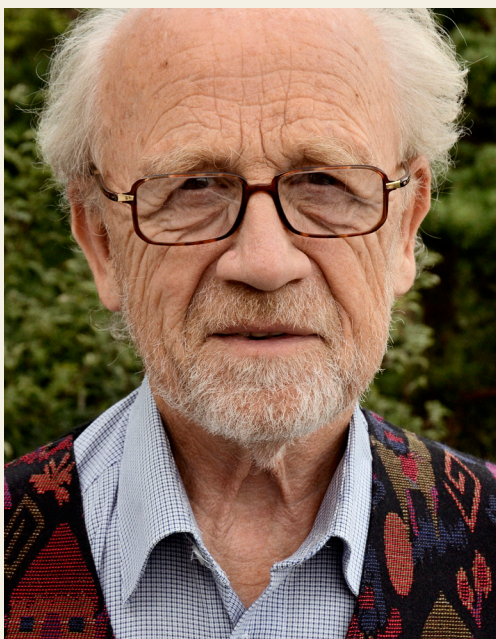
Radikalt forskjellig utgangspunkt

Bankens samfunnsgavnlige profil blir lagt merke til. Cultura har i fem år på rad fått topp-plassering i Etisk Bankguide, som er Forbrukerrådets og Fremtiden i våre hendes undersøkelse om bankenes etiske retningslinjer. Cultura er for øvrig medlem av to internasjonale organisasjoner for verdibaserte banker. Fire ganger i året utgir banken bladet Pengevirke. Det kan leses på www.cultura.no.

Banksjefen er opptatt av at Cultura må fortsette med å sette sitt preg på bankverdenen.

– Selv om jeg har jobbet lenge i Cultura Bank er jeg ny i banksjefstolen. Det er ingen liten oppgave å overta stafettpippen etter de som har vært før meg. Når alle banker snakker om bærekraft, klima og miljø, er det ikke så lett for kundene å se forskjell på bankene. Men jeg er optimist og tror fullt og fast at vi fortsatt er et bankalternativ som er vesentlig forskjellig fra alle de andre bankene i Norge, og at det er mange fornuftige mennesker som vet å verdsette dette.

– Vårt utgangspunkt er radikalt forskjellig fra de andres. Vi er ikke opptatt av hvordan vi kan tjene mest mulig penger, men av hvordan pengene vi er satt til å forvalte kan skape varige verdier i samfunnet, avslutter Jannike Østervold.

Til venstre: Svein Berglund var utdannet siviløkonom fra Danmark. Han sa opp en trygg stilling i et Oslo-firma for å lede Cultura Lånesamvirke – forløperen til banken. Da denne ble dannet noen år senere, var han det naturlige valg som banksjef. Til høyre: Fra bankens lokaler på Holbergs plass i Oslo, her med bankens første ansatte i 1996.

Ideen om en annerledes, idealistisk bank ble unnnfanget tidlig i 1980-årene. Cultura Bank, som sprang ut fra det antroposofiske miljøet i Norge, hadde et langt svangerskap. Svein Berglund var sentral i opprettelsen av banken, som ble stiftet i 1996. Han var også dens første banksjef. Banken utviklet et kausjonist-system der mange garantister kunne kausjonere for hvert sitt mindre beløp. Slik kunne gode prosjekter med lav tradisjonell sikkerhet bli realisert.

Høsten 2021 reiste Holisten til Vik ved Tyrifjorden for å møte pioneren Svein Berglund. Han mener banken har en holistisk tankemåte. Hva er så definisjonen på en vanlig, ikke-holistisk bank? Jo, en finansinstitusjon som har som hovedmål å få størst mulig avkastning.

Samvirkeforetak som långiver

For 40 år siden skjedde det noe som utfordret innstillingen til hva en bank kunne være.

– Høsten 1982 var vi 23 personer som møttes i Oslo for å besvare spørsmålet: Er det mulig å utvikle en banklignende institusjon på et nytt idégrunnlag, som kunne virke befruktende inn på alle livsområder uten å være sektersk og avgrensende?

Initiativ til møtet kom fra Antroposofisk Selskap og Rudolf Steinerstiftelsen. Det var innen den antroposo-

fiske bevegelsen at det fantes motivasjon, innsikt og kapitalbehov for å danne en slik institusjon. Med livsområder regnet de virksomheter som Steinerbarnehager, Steinerskoler, antroposofiske legesentre, biodynamisk jordbruk, omsorg for mennesker med spesielle behov og foredling av og handel med jordbruksprodukter.

Berglund og de andre innså raskt at å åpne en bank lå langt frem i tid, for myndighetene har strenge krav for å gi konsesjon. Men i antroposofbevegelsen fant man ut at å drive utlånsvirksomhet via samvirkeforetak var en måte å utforske hvordan ulike virksomheter best kunne hjelpes – uten de samme kapitalistiske mål som aksjeeierne i et aksjeselskap.

Steiners samfunnssyn og menneskebilde

I 1980-årene hadde Berglund en høy stilling som økonomiansvarlig i et Oslofirma. Men samtidig var det noe som plaget samvittigheten. Han ønsket å arbeide med penger og finansiering på en helhetlig måte, noe han ikke fikk anledning til i firmaet. I 1986 sa han derfor opp stillingen for å bli daglig leder i samvirket på heltid.

– Fortell om lånesamvirket!

Berglund minnes at han ved å si opp en trygg stilling kastet familien ut i økonomisk usikkerhet.

– Det var et vågestykke, for Borgny og jeg hadde lån

Eksempler på Culturas lånekunder. T.v. lavenergihus på Nesodden med spennende løsninger og flotte detaljer i tre. Banken yter lån med lavere rente til slike og andre miljøvennlige boliger. T.h. fra Hogganvik Landsby, et bo- og arbeidsfellesskap for voksne.

på huset og fire ungdommer å forsørge. Jeg tok avgjørelsen sammen med henne, så hun var medspiller og rådgiver. Ellers var de mest sentrale aktørene Erik Siem og Alf Bugjerde. Siem hadde arvet penger, og var åpen for nye måter å forvalte penger på. Vi var alle påvirket av Rudolf Steiners samfunnssyn og menneskebilde. Utlånsvirksomheten begynte forsiktig, med to ansatte. Egenkapitalen var på kr 350.000 kr, gitt av Rudolf Steinerstiftelsen.

Cultura Lånsamvirke utviklet seg sakte, men sikkert. Mange bidro i arbeidet, både med kapital og synspunkter på driften. Som innskyter kunne man selv velge rente mellom 0 og 5 %. Samvirket ga lån til diverse antroposofiske virksomheter. I 1993 ble bl.a. 15 gårdsbruk, 12 Steinerskoler, Vidaråsen Landsby, spisestedet Kornelia i Bergen, tre Heliosbutikker i Oslo og Helios A/L på Slemmestad tildelt lån.

Kultivere forholdet til penger

Navnet på en virksomhet signaliserer hva grunnleggerne legger vekt på.

– Hvor kommer navnet Cultura fra?

– Jeg fikk en impuls om det navnet. Det har med verbet 'kultivere' å gjøre, som betyr å dyrke eller foredle noe – å kultivere folks forhold til penger. Penger har en verdi i dobbelt forstand, og er et middel til å skaffe seg varer og tjenester. I Cultura Bank ville vi arbeide med penger på en helhetlig måte, som tok hensyn til både

miljø og mennesker. Så vi ønsket å skape en ny pengekultur. Vi var ikke opptatt av selv å tjene penger. Det å få størst mulig utbytte var fraværende i vår tenkning.

– *Ja, la oss gå over til bankens tilblivelse, som ikke var noen enkel affære?*

– Nei, bank er et juridisk begrep, og man har ikke lov til å bruke betegnelsen sånn uten videre. Overgangen fra samvirke til bank tok 10 år.

Idealistiske garantister

– Hva var argumentene mot at dere skulle få konsesjon som bank?

– Vår idealistiske tilnærming til bankvirksomhet, altså finansiering av prosjekter ut fra andre kriterier enn bedriftsøkonomisk lønnsomhet, ble ikke verdsatt. Lånsamvirket hadde jo henvendt seg til en snevrere type låntagere, nemlig virksomheter innen det antroposofiske miljøet. Med opprettelse av en bank ønsket vi å konkurrere med de andre norske bankene, og siktet oss inn på et mye større spekter av låntagere. Man var også skeptisk til å la en så spesiell bank komme inn under Bankenes sikringsfond. Fondet garanterer for inntil 2 millioner kroner i bankinnskudd pr. innskyter. Et av Kredittilsynets medlemmer talte Culturas sak. Hun fremhevet at søkerne kunne fremvise et system for å øke den nye bankens sikkerhet, riktignok på utradisjonelt vis.

– Banker skaffer seg sikkerhet for sine lån f.eks. ved

pant i fast eiendom, men dette kan ikke alle lånsøkere tilby. Derfor innførte banken en måte å oppnå en tilleggsikkerhet på. Det skjedde ved at flere personer på idealistisk grunnlag stilte seg finansielt bak et prosjekt. Vi kalte dem garantister. De var småskala-kausjonister, for vi ba dem oftest garantere for mellom 10.000 og 20.000 kroner. Beløp som føltes overkommelig for den enkelte å kausjonere for – og samtidig en sum de hadde råd til å tape.

Ønsket å nå ut til større grupper

Prosessen var kronglete, tidkrevende og enerverende. Men den 23. august 1996 stod en liten notis i Aftenposten under «Nytt fra statsråd»:

Det gis tillatelse til etablering av Cultura Sparebank.

– Dette var den siste avgjørelsen fra daværende finansminister Sigbjørn Johnsen før han gikk av som minister. 16. november 1996 ble banken stiftet. Cirka 50 interesserte og offentlige representanter var til stede på Berle skole i Oslo. I januar 1997 åpnet banken i lokaler på Holbergs Plass 4 i Oslo.

– *Hvorfor var det viktig å oppnå status som bank?*

– Jeg var pådriveren for dette, fordi jeg forsto at en bank kunne bidra mer effektivt og nå ut til større grupper og prosjekter.

Teaterbåten

Her bryter kona Borgny inn i samtalen og påpeker at det var mange prosjekter og nyetableringer som fikk lån hos Cultura Bank som ikke hadde oppnådd det hos en vanlig bank.

– Andre banker krever større formell sikkerhet. Som eksempel på en gruppe som ingen andre ville ha støttet vil jeg nevne Nordic Black Theater. De kom til oss i 2001 og ville kjøpe teaterbåten «Innvik». Teaterkompaniet, som den gang holdt til i Parkteater-bygningen i Oslo, besto av skuespillere og skuespillerelever med bakgrunn fra flere kontinenter. «Innvik» var en ombygget bilferje, som noen år hadde vært teaterbåt på Vestlandet. Nordic Black Theater ønsket å ha båten permanent liggende i Bjørvika og bruke den både til teater, servering og som overnattingssted. De hadde noen hundre tusen stående på en sparekonto, men det rakk ikke til. Vi måtte ha garantister i tillegg, og foreslo et bestemt beløp som hver av disse skulle garantere for. Og det viste seg at det fantes nok kausjonister blant skuespillere, elever og andre personer tilknyttet teaterkompaniet til at vi fikk en bærekraftig sikkerhet. Så etter noe tid fant vi det forsvarlig å yte dem et lån.

Teaterbåten "Innvik" hadde plass til 150–200 tilskuere på Hovedscenen og ble drevet som teaterbåt, serveringssted og hotell av Nordic Black Theatre fra 2001 og frem til 2010.

Del av en større sammenheng

De seks årene Berglund var banksjef var lån til bønder som drev økologisk landbruk førsteprioritet. De kunne jo ikke arbeide ut ifra tanken om maksimal inntjening, og trengte derfor støtte i sitt foregangsarbeide.

– Det var viktig at bøndene følte seg forstått og verdsett. At de opplevde å stå i en betydningsfull relasjon til forbrukerne. Blant bøndene fantes det mange flotte personligheter, med stor innsikt i og entusiasme for det de viet tiden sin til. Banken arrangerte derfor foredrag, og inviterte dem til Oslo for at de kunne dele sin kunnskap om jordkvalitet, plantetyper og utfordringer i det økologiske landbruket til folk flest. Vi bidro slik til å knytte kontakt mellom mennesker. Det hører også med til bankens oppgaver. Både å spre kunnskap, og å få mennesker til å innse at de er del av en større sammenheng.

Berglund var opptatt av at butikkene som førte økologiske varer, altså hovedsakelig Helios-butikkene, skulle gi bøndene en fair pris. Bønder blir jo ofte presset til å senke priskravet når de selger til de store innkjøperne av dagligvarer.

– Pris har jo også noe å si for oss som ønsker å kjøpe økologiske varer.

– Ja, vi prøvde også å lære opp forbrukerne til å godta at økologiske produkter nødvendigvis må være noe dyrere enn tradisjonelt dyrkede varer. Vi ville skape samhörighet og kunnskapsutveksling mellom alle tre ledd: Bønder, butikker og forbrukere.

Svein Berglund var banksjef 1997–2003. Han sovnet fredfullt inn annen juledag 2021.

Dyr som juridisk person

Rettssaler, lovfortolkninger og vedtak kan bli der hvor de største slagene kommer til å utkjempes i tiden fremover i forhold til klimakamp og naturvern. Jeg har valgt å sette det i et idéhistorisk perspektiv, for om mulig å trekke paralleller til lignende endringer i samfunn og rettsvesen.

Tekst: Marianne Bøen. Bilder: iStock Photo

Naturretten

Ideen om 'naturretten' er den grunnleggende bærebjelken i våre moderne samfunn, men noe vi kanskje sjelden reflekterer over. Det er både en filosofisk tradisjon og et moderne rettsprinsipp. I sin kjerne handler den om at alle mennesker er født med grunnleggende rettigheter som ingen kan ta fra dem.

Naturretten kan spores tilbake til antikken med Platon og Aristoteles, stoikerne, og opp gjennom middelalderen med Augustin og Aquinas. På 1600-tallet blir naturrettstanken en del av den politiske filosofien. Datidens filosofer argumenterer for at alle mennesker er født med visse grunnleggende, umistelige rettigheter. Menneskerettigheter, rettsprinsipper, våre demokratiske samfunn og folk flests spontane reaksjon på urettferdighet stammer alle fra denne innsikten. Ideen tar som utgangspunkt at mennesker har en iboende moralsk forståelse, og kan skille mellom godt og ondt – og naturlig handler utifra det. Naturretten betraktes også som noe universelt, og står derfor over det enkelte lands lover.

Tar vi et raskt overblikk over dagens nyhetsbilde finner vi saker som: Behandlingen av migrantarbeidere i Qatar, oppmerksomhet rundt LGBT+, Black Lives Matter, #MeToo – de står alle i direkte forbindelse med naturrettstanken. At alle mennesker har rett til å leve i fred og fordragelighet med sine omgivelser, med individuelle rettigheter som andre ikke kan krenke.

Små paradigmeskifter

På 1800-tallet diskuterte man fortsatt om kvinner har sjel. Kvinner har nå hatt politisk stemmerett i pluss/mi-

nus hundre år i de fleste land i verden. På femtitallet ble man ansett som voksen fra konfirmasjonsalder; ungdomstid var et ukjent begrep før inn på 1960-tallet og ungdomsopprøret. På 1970-tallet ble man så oppmerksom på barna, at de også skulle ha rettigheter. De homofiles kamp for like rettigheter har vart helt opp til vår tid, og det er i dag fokus på mange typer diskriminering.

Det som blir interessant når man studerer disse eksemplene er, at forut for den kampen/skiftet de har gjennomgått så var de alle «ikke-saker». At menn hadde flere rettigheter enn kvinner; at barn skulle ses men ikke høres; at åpent homofile ikke kunne være en del av samfunnslivet, osv. var noe selvsagt og noe ikke særlig mange var opptatt av, eller oppfattet som problematisk. Flertallet tok det for gitt at slik skulle det være.

Jeg mener vi kan betrakte disse skiftene som paralleller til det som nå skjer med ideen om dyr og naturs iboende rettigheter. Den nye tanken om at dyr, elver, fjell, med mer, bør kunne regnes som 'juridiske personer'. Fortsatt vil nok mange protestere og mene: hei, dette blir for sprøtt. Men det var samme sak da. Folk flest så ikke forandringen komme.

Det er også i holistisk ånd å betrakte naturen og sine medskapninger som vesener/væren som har krav på respekt og omtanke. Noe vi ikke bare kan skalte og valte med etter eget forgodtbefinnende.

Egenverdi og norsk tradisjon

I sin mastergradsoppgave fra 2017 diskuterer Marit Ruge Bjærke verdigrunnlaget for norsk miljøpolitikk og hvordan den forholder seg til naturens egenverdi.

Her tar hun utgangspunkt i Naturmangfoldloven (2009). Utredningen bidro til at naturens egenverdi ble del av verdigrunnlaget for norsk miljøpolitikk: «Kilden til utvalgets forståelse av naturens egenverdi ser først og fremst ut til å være Arne Næss' dypøkologi fra 1970-tallet. [...] Gjennom koblingene til dyp-økologien får det økologiske språket en etisk dimensjon. [...] I etterkant av utredningen har begrepet 'egenverdi' om verdi i naturen blitt brukt mer aktivt i politiske dokumenter, spesielt i den påfølgende odelstingsproposisjonen fra 2009 og i utredningen om økosystemtjenester fra 2013.»

Hentet fra en artikkel av Silje Pileberg. Biologiprofessor Dag O. Hessen analyserer situasjonen slik:

– Det har skjedd en enorm bevisstgjøring rundt dyrs følelesregister, og en bedring av dyrs rettigheter. Men det kolliderer med det industrielle husdyrholdet. Der legger vi til rette for at dyrene ikke skal lide fysisk, men på den mentale siden av dyrevelferden har lite skjedd.

– Den tiden da vi så på dyr som roboter er forbi. Men folketallet i verden vokser, det globale kjøttforbruket øker og vi jakter stadig på billigere mat. Det eneste svaret blir et husdyrhold som vanskelig kan forenes med krav til dyrs opplevelser og livsverdi.

Matindustrien er det området hvor dyrs rettigheter hittil har fått minst juridisk gjennomslag verden over. Men om ikke jussen hjelper landbruksdyrene, gjør holdningsendringer det – over hele verden slutter folk å spise dyr. The Guardian omtalte fenomenet som «the unstoppable rise of vegansim» i en artikkel i 2018.

Dyr som juridisk person

Følgende fakta er hentet fra NOAH / Siri Martinsen: Rent juridisk er dyr fortsatt «ting» i Norge. Men i enkelte land har man kommet lenger. Noen eksempler: I Østerrike ble dyr definert som «ikke ting» allerede i 1988 og i Sveits ble dyr fire år etter definert som «skapninger», i motsetning til «ting». Tyskland ble i 2002 det første europeiske landet hvor grunnloven stadfestet at «dyr, som mennesker, har rett til å bli respektert av staten og til å behandles med verdighet». I 2019 vedtok Australia at dyr har rettigheter og egenverdi, og at deres juridiske status ikke er «eiendom», men «følende skapninger i kraft av seg selv».

Hvordan kriminalitet mot dyr straffes er også et tegn på dyrs status. Høyeste straff for lovbrudd mot dyr er i Norge 3 år, mens det i Storbritannia og New Zealand er 5 år, og USA økte til 7 år i 2019.

«The Non-human Rights Project» er et initiativ fra dyrerettighetsadvokater i USA som kjemper for dyrs rettigheter gjennom rettssystemet. De har gått til sak på vegne av en rekke enkeltdyr med det mål å få igjennom at disse dyrene har rettslig krav på individstatus. I 2015 fikk initiativet et gjennombrudd da New Yorks høyesterett bestemte at to sjimpanser, brukt som forsøksdyr, ble innvilget 'habeas corpus' – et juridisk grep tidligere forbeholdt mennesker – for å frigi dem til et dyreresevat. Implisitt i avgjørelsen, er at sjimpansene tilkjennes visse person-rettigheter.

Flere indiske domstoler (høyesterett) har bestemt at dyr er 'juridiske personer' som bør ha rettigheter på linje med mennesker». Dyr har i følge dette en rett til

«å leve et liv med iboende verdi, ære og verdighet». Disse dommene gjør India til det land i verden hvor man har kommet lengst når det gjelder juridiske rettigheter for dyr per i dag [men også i forhold til naturen generelt].

Kjæledyr er de som kommer nærmest i å bli behandlet som medskapninger med egenverdi i mange land. Juridisk sett er de imidlertid fortsatt utsatt. I USA har noen stater begynt å anerkjenne familiedyrs egne interesser og rettigheter i for eksempel skilsmisssaker, og noen steder har de rett til å reddes fra naturkatastrofer. I Tyskland tolkes dyrevelferdsloven slik at hjemløse dyr ikke kan tas livet av uten grunn – dermed er alle omplasseringssentre i Tyskland «no-kill»-sentre. En spansk by, Trigueros del Valle, vedtok i 2015 å gi hunder og katter status som «borgere», og det er forbudt å ta livet av dem. Paradoksalt nok henger Norge etter flere andre land når det gjelder familiedyrs rettigheter, og NOAH har lagt ned betydelig juridisk innsats for disse dyrene.

Min konklusjon

Naturretten (når det gjelder mennesker) er tydelig på det moralske ansvaret vi har overfor hverandre. Og med en økt forståelse for dyr og naturens iboende vesen/væren, ville det ikke være naturlig å inkludere dyrene i et slags kategorisk imperativ? Utfordringen er sammensatt; klimaforandringer minsker jordens kapasitet i forhold til matproduksjonen. Dyr står i konflikt med mennesket når det gjelder habitat; man ser økt fattigdom i mange land, selv her hjemme. Når dyrs behov veies mot menneskers: ja, da vet vi jo hvem det er som taper.

Og samtidig, om man ser på historien og hvordan stadig flere grupper «tas inn i varmen», blir jeg en forsiktig optimist. Jeg håper virkelig at fler og fler vil innse at vi sitter i samme båt. At det er nytteløst å viderføre de foreldede tankemønstrene om at vi er adskilt fra naturen og våre medskapninger.

Rituallederkurs 4. og 5. mars 2023

Kunne du tenke deg å bidra til å skape varme, personlig holistiske overgangsritualer i samarbeid med våre ritualbestillere? *Kurset er gratis.*

holistiskforbund.no

Våre dyktige ritualledere kan bistå dere ved livets store overganger

Vielse

Konfirmasjon

Gravferd

Navneseremoni

Elvers juridiske rettigheter – en gryende trend

Tekst: Noe forkortet (oversettelse M. Bøen). Publisert med tillatelse fra KnowLaw, en indisk akademisk webside; mars 2021. Bilder: iStock Photo (av Ganges)

Foreløpig er dette et litt ukjent fenomen i Norge, men et antall land har allerede innført denne fascinerende praksisen. Det kan være en måte å hegne om umistelig verdier på. For hva er vel viktigere enn elver, vann, fjorder og fjell, dyreliv, fisker fugler og insekter?

Omfattende rettigheter

Å gi elver juridiske rettigheter på linje med en vanlig juridisk person har pågått i snart femten år. I 2008 var Ecuador det første land i verden som ga juridiske rettigheter til naturen. Etterfulgt av Bolivia tre år senere. I 2017 vedtok parlamentet i New Zealand en lov som gir Whanganui-elvens økosystem status som 'juridisk person'.

Samme år avgjorde høyesterett i Uttarakhand i India at elvene Ganges og Jamuna, Gangotri- og Jamunotri-breene, med tilhørende områder, er juridiske personer med tilsvarende rettigheter, forpliktelser og ansvar som en levende person.

Deretter, året etter, avgjorde samme høyesterett at hele dyreriket får rettigheter tilsvarende en levende person.

I 2018 ble Bangladesh det første landet som ga alle elvene samme juridiske status som mennesker. Så sent

som i mars 2020 vedtok høyesterett i Punjab og Haryana en lov som erklærte Sukhna-reservoaret ved foten av Himalaya for en levende enhet.

Whanganui-elven, New Zealand

Elven ble kontrollert og tatt vare på av den lokale stammen i mer enn 700 år, og de var helt avhengig av den. Den er deres *awa tupua* – deres elv av hellig kraft. Men da europeiske nybyggere ankom på midten av 1800-tallet, ble maori-stammens tradisjonelle autoritet undergravd og til slutt utslettet ved et regjeringsdekret. Elven ble delvis ødelagt. Munningen ble et avløp for byens overklasse. Noe som ble opplevd som en stor, kulturell fornærmelse.

I maori-tradisjonen er hodet den helligste delen av en person, og for dem er denne elven virkelig en person – en *tupuna* eller stamfar. Men 20. mars 2017 skjedde noe bemerkelsesverdig. New Zealand anerkjente med et lovvedtak det maoriene hadde insistert på i årevis – elven er et levende vesen. Parlamentet vedtok at elven og alle dens fysiske og metafysiske elementer er en udelelig, levende enhet og at den heretter innehar alle rettigheter, makt, plikter og ansvar som en juridisk person.

Elven var avgjørende for livet til den lokale stammen, den hadde oppfylt deres fysiske og åndelige behov fra uminnelige tider. De anså elven som sin stamfar og deres tro tilsier at de ikke kan skilles fra den. Det er denne troen som avfødte dette Whanganui-ordspråket: «Jeg er elven og elven er meg».

Juridiske rettigheter til Ganges og Jamuna

Elvene og deres sideelver ble erklært som juridiske enheter av høyesteretten i Uttarakhand i 2017. Med dette gjorde høyesterett det klart at hvert naturskapte vann som strømmer kontinuerlig eller med jevne mellomrom i tilknytning til disse elvene er å oppfatte som juridiske

uavhengige advokater utpekt som foreldrene (dvs. formynderne som vil sørge for at rettighetene beskyttes, som for en menneskelig baby som ikke kan forventes å gjøre det selv). Ut fra dette kan det reises sak mot dem som forsøker å forurense elven, og regelbrudd straffes. Ved å gi juridiske rettigheter til elvene står det indiske lovsystemet overfor mange utfordringer. Den store utfordringen er at dersom en elv kan være part i en sak ved å reise sak mot en person som forsøker å forurense elven, kan det motsatte også vurderes. Det vil si at dersom en flom inntreffer, kan ofrene også reise sak mot elven. Så spørsmålet er, hvem skal være ansvarlig for å gi erstatning til ofrene?

«1 2018 avgjorde høyesterett i Uttarakhand, India, at hele dyreriket får rettigheter tilsvarende en levende person.»

og levende, uten begrensninger. Og med status som en juridisk person med alle tilsvarende rettigheter og plikter.

Motivet bak lovgivningen handler om forurensning. Som dessverre er et stort problem i India. Derfor er det en stor milepæl; Ganges er en livgivende elv, med omtrent 400 millioner mennesker som bor langs dens bredder og benytter seg av den til alle slags formål: som drikkevann, til bading, og rensing av fisk fra lokale fiskerier – fisk er en vesentlig del av det lokale kostholdet. Vannet fra elven benyttes også til elektrisitetsproduksjon og irrigasjon. Og ikke minst, Ganges har en stor åndelig betydning i hinduistiske skrifter og tro.

Bakgrunnen: I 2014 stevnet lokale tjenestemenn lovgiverne i Uttarakhand og Uttar Pradesh. De hevdet at lovgiverne ikke fulgte opp den føderale regjeringens forordninger om å beskytte Ganges. Imidlertid vedtok retten i dette tilfellet en bredere tilnærming og ga juridiske rettigheter til både Ganges og Jamuna.

Vedtaket tar utgangspunkt i tro – at elven Ganges står i et åndelig forhold til den indiske befolkningen. I henhold til høyesteretts lovfortolkning skal hinduistiske guder betraktes som juridiske personer. Domstolen støttet seg også bl.a. på en artikkel som sier «det skal være plikten til enhver borger av India å beskytte og forbedre det naturlige miljøet, inkludert skogsinnsjøer, elver og dyreliv og å ha medfølelse med levende skapninger». Slik mente domstolen at juridisk status er nødvendig for å gi kraft til disse artiklene i grunnloven.

Muligheter og utfordringer

Som nevnt åpner det nye paradigmet for at elver kan delta i rettssaker. I saken med høyesteretten i Uttarakhand-ordren ble flere regjeringsfunksjonærer og par

statlige og lokale organer er satt til å være voktere av elven; de vil være ansvarlig for å betale ut erstatningene til ofrene. Verden over reises det også spørsmål om hvordan en lov om rettigheter til elver skal implementeres. Og hva vil være den beste måten å sikre formynderskap, og kompensasjon?

En av de lengste elvene som renner gjennom Kina og Pakistan til India beveger seg ikke i henhold til politiske landegrenser. Elveløpet krever derfor et samarbeid over landegrensene, blant annet et mulig samarbeid mellom nabolandene når det gjelder økosystemer.

Bevaringen av Themsen

Å rydde opp i den hellige elven Ganges er en krevende oppgave. Men en anerkjent ekspert har sett på muligheten for å kopiere modellen som ble vedtatt for å forynge Themsen i London. Den kan være løsningen for å sanere Ganges for forurensning.

På midten av 1800-tallet var Themsen, eller 'the great thing', som den ble kalt, i så elendig forfatning at selv de folkevalgte møter i Underhuset måtte settes på vent. Men i årene etterpå bidro en dynamisk restaureringsplan med bruk av vitenskapelige metoder for behandling av avløpsvann til å snu om på den en gang så døde elven. Og i dag nevnes Themsen som en av verdens reneste elver. Historien om dens gjenfødelse dateres til slutten av 1960-årene. India kan sikkert lære noe av denne modellen. Og dermed kan den hellige elven Ganges gjøres permanent hellig og ren.

I Norge har vi også kandidater. Våtmarksområder, fugle-reservater, vernede vassdrag og områder som står i fare for å miste sin status pga. presset på strømprisene, med mer.

Mikrobiomet vårt – på nedadgående

Vi står i fare for å miste våre eldste allierte... På samme måte som arts mangfoldet forsvinner ute i den ytre verdenen, skjer det samme inne i oss. Det livsviktige mikrobiomet svekkes faretruende raskt. Det består av flere bakterier enn det er celler i kroppen. De har dessuten langt flere gener enn cellene våre, noe som gjør dem svært sofistikerte i sin samhandling med oss. Men vår vestlige levemåte setter dem i fare.

Hovedtekst: American Society for Microbiology / Christy Clutter, PH.D. (Oversettelse: M. Bøen)

Bilder: Arte France (stillbilde), iStock Photo

– Mikrobiomet er ikke der av en tilfeldighet, sier doktor Martin Blaser, direktør for Center for Advanced Biotechnology and Medicine, ved Rutgers Universitetet, i USA, og forfatter av boken *Missing Microbes*.

– Mikrobiomet har utviklet seg sammen med oss over uminnelige tider, og det utfører nyttige funksjoner for oss, akkurat som vi utfører nyttige funksjoner for det... Vi jobber sammen som en økologisk enhet.

Siden vår arts opprinnelse og eksistens på jorden, har mikrober holdt oss selskap. De bor i tarmene våre, på huden vår og i miljøene vi lever i. De har til tider vært opportunistiske patogener, jaktet på sårbarhetene til individer og befolkninger, men de har i all hovedsak vært våre eldste evolusjonære venner og allierte.

Problemet er, at mikrobiomet slik vi kjenner det, forsvinner

Hvorfor forsvinner det? En av forklaringene er hygienehypotesen, som antyder at folk ikke møter nok mikrobiell stimuli tidlig i livet. Martin Blaser foreslår at i stedet for ensidig å følge hygienehypotesen, er en mer sannsynlig forklaring at selve mikrobene blir utarmet fra generasjon til generasjon gjennom en rekke moderne vaner som virker ødeleggende for det forhold våre forfedre hadde til dem. I stedet for aktive jeger-samlere som lever av store mengder fiber og i nær kontakt med hverandre og miljøet – som tidligere – har vestlige mennesker lagt seg til en stadig mer sedat, urban livsstil som inkluderer bearbeidet mat, antibiotikaeksponering og

Til Svalbard Globale frøhvelv sendes det kassevis med frø fra hele verden – et arts mangfold som skal tas vare på for fremtiden. På tilsvarende måte fryser the Global Microbiome Conservancy ned tarmbakteriestammer fra ulike befolkningsgrupper fra hele verden, viktigst der hvor mikrobiomet er mest intakt, hos befolkninger som lever ute i naturen som sine forfedre.

livsstilsfaktorer som skiller seg svært mye fra vår evolusjonære opprinnelse.

Disse vanene, som minsker mikrobiomets mangfold, stammer fra tap via direkte overføring (under fødsel), da hver påfølgende generasjon får stadig færre typer organismer å tilby den neste. Blaser med flere har antydning at dette gjennomgripende tapet av mikrober, spesielt tidlig i livet, står bak den raske økningen av kroniske livstilssykdommer på 1900- og 2000-tallet.

Betydningen av mikrobiomet

Allerede fra unnfangelsen av styres vår utvikling sannsynligvis av det mikrobielle livet. Hvorvidt det eksisterer et unikt mikrobiom i morkaken er under pågående forskning, men en dyrestudie viser at selv en flyktig eksponering av mors mikrober kan tilrettelegge for og styrke den nyfødtes immunrespons. Babyer blir først introdusert for mikrobiomet ved fødselen, via fødselskanalen, som umiddelbart gir opphav til deres eget mikrobiom. De ufordøyelige sukkerartene i morsmelken forsterker og selekterer mikrobene for spedbarnet, og deltar slik i en viktig del av utviklingen av barnets immunsystem. Når spedbarn utforsker (og smaker) på miljøene sine, og etter hvert som fast føde introduseres, modnes mikrobiomet og danner et livslangt kommunikasjonsamband inne i kroppens slimhinner.

Sammenligninger vi med mikrobiomet til kulturer som har beholdt mer av forfedrenes livsstil, som i Ama-

zonas, Malawi, Tanzania og Papua Ny-Guinea, viser det konsekvent et langt rikere mangfold av mikrober sammenlignet med vestlige samfunn. Faktisk har samfunn bygget på nedarvede levemåter konsekvent en større overflod av fibergjærende mikrobeselekter. Jeger-samler- og jordbrukssamfunn viser visse innholdsmessige forskjeller, men samlet sett er de mer like og mer artsrike enn mikrobiomet vi finner i vestlige samfunn. Dette tyder på at det har pågått en betydelig endring fra det mikrobiomet vi først utviklet oss sammen med, både gjennom utvalg og endringer i antall arter.

Levesett påvirker mikrobiomets mangfold

Selv om det i blant kan være helt nødvendig, påvirker moderne medisinsk praksis den nyfødte negativt. Antibiotika gitt rett før/under/etter fødsel, keisersnitt og morsmelkserstatning har stor påvirkning i den korte tiden det tar å etablere barnets immunologiske og metabolske mønster.

– Det er en utviklingsbane som skapes i de første par årene av livet, sier Blaser.

– Dette er akkurat mens generasjonsoverføringen av mikrobiomet pågår. Det har pågått i millioner av år. Og vi «motarbeider» det på denne måten.

Stadig flere bevis tyder på at effekten fra antibiotikaforstyrrelser er inngripende i alle livsfaser, men er spesielt dramatisk såpass tidlig i livet. Barn som får antibiotika i løpet av de første to årene av livet, har f.eks.

betydelig høyere risiko for allergi, astma, fedme og inflammatorisk tarmsykdom senere i livet. Selv om antibiotika ofte kan redde liv, forstår vi nå at heller enn å gå tilbake til normalt nivå etter behandlingen, vil mikrobiomet aldri bli helt frisk igjen.

Det vestlige kostholdet har også en dyptgående innflytelse på mikrobiomet. Vestlig kosthold med høyt innhold av mettet fett, raffinerte karbohydrater og sukker, med lite «prosessert mat og fiber knyttes til redusert kompleksitet i mikrobiomet, ubalanser i tarmens økosystem og sykdommer. En del av dette tapet kan stamme fra næringsubalanse og minskning av kostfiber i tykktarmen der de rikeste bakteriesamfunnene lever. Samt endringer i det inflammatoriske miljøet hvor vert og mikrobe møtes og samhandler; og andre miljøendringer som pH-verdier. Hver av disse endringene fører til bortfall av mikrober tilpasset for å overleve på næringsrik mat i et stabilt vertsmiljø. Dyrestudier har vist at slike «diett-induserte utryddelser» kan svekke mangfoldet av mikrobiomet i alvorlig grad, på en stadig mer prekær måte for påfølgende generasjoner. Tapet er ikke av det gode. I løpet av én eneste generasjon vil innvandrere fra «lavrisikoland» [som tradisjonelt har sterke mikrobiom] til vestlige samfunn få samme risiko som vestlige når det gjelder mikrobiom-assosierte kroniske sykdommer som inflammatoriske tarmsykdommer.

Kan vi gjenopprette mikrobiom-mangfoldet?

Først må du «sikre såret». Overdreven foreskriving og misbruk av antibiotika må bremses så raskt som mulig. Myndigheter bør overvåke og utdanne både publikum og helsepersonell om viktigheten av forsvarlig antibiotika-bruk. I lys av dagens forskning, må antibiotikabehandling, spesielt tidlig i livet veies opp mot økende bevis for den langsiktige risikoen for små barn. Medisinske organisasjoner bør kritisk evaluere sin egen praksis, slik at man unngår unødvendige antibiotikakurer.

Vi kan også gå over til mer smalspektret antibiotika som er mer målrettet mot infeksjonen, men lar resten av mikrobiomet forbli uskadd. Der antibiotika har fått anerkjennelse for bredden av spekteret, kan det være at fremtidens antibiotika i stedet blir verdsatt for å være smalspektret. En slik overgang til smalspektret antibiotika-behandling vil kunne være krevende i praksis, men dette dilemmaet understreker behovet for en rask klinisk diagnostikk.

Endring av annen medisinsk praksis: Når det gjelder keisersnitt, er WHO enig i at det bør begrenses til medisinsk nødvendighet. I de tilfeller der keisersnitt er nødvendig, kan babyer potensielt «sås» med morens vaginale flora for å etterligne en naturlig eksponering for mikrobiomet. Tilgjengelige data tyder på at denne metoden delvis har vært i stand til å forhindre det

Stress tærer på artsmangfoldet i mikrobiomet. Det samme gjør vestlig kosthold med hurtigmat og kunstige tilsetningsstoffer.

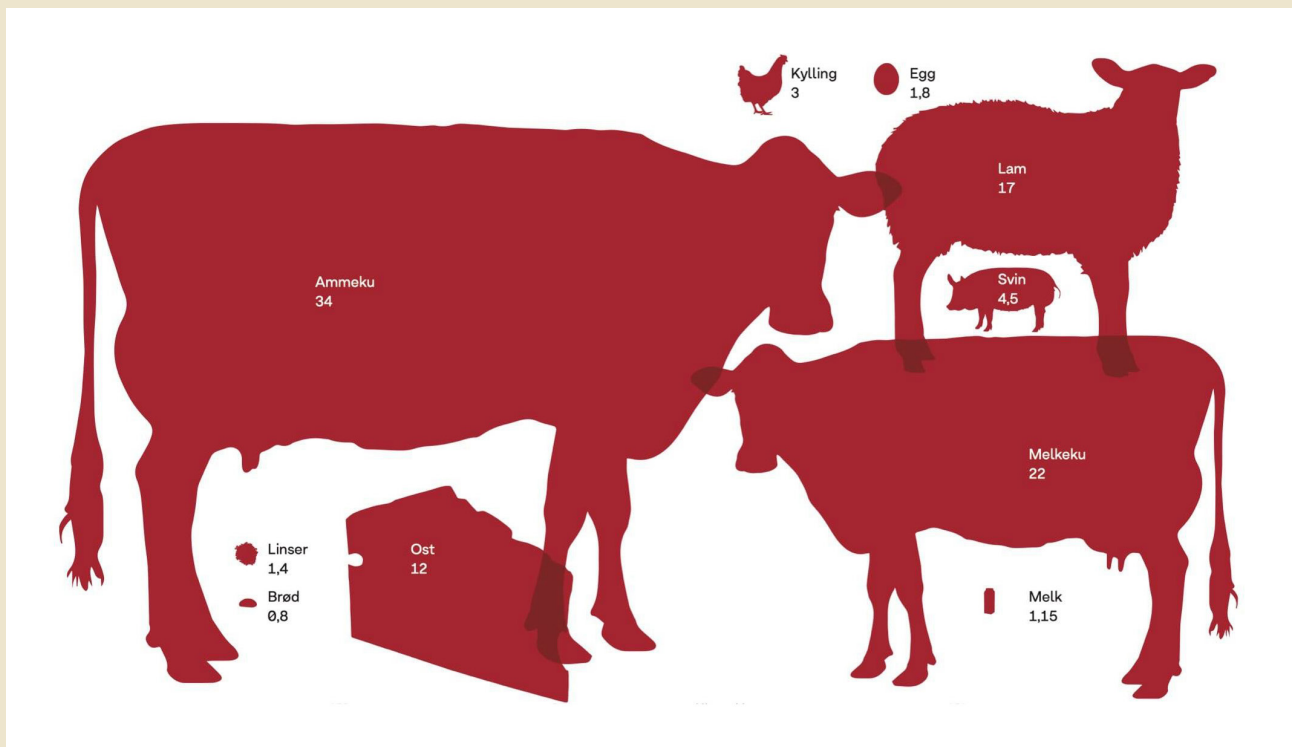
mikrobielle tapet ved keisersnitt. Å skape trygge steder for nybakte mødre til å fortsette å amme er også et viktig bidrag for å øke ammingsraten. Morsmelk er fortsatt svært viktig for spedbarns mikrobiom og utvikling av deres immunsystem.

Bevisste livsstilsvalg

Vi må også vurdere våre livsstilsvalg. Få kosthold har vært så universelt dårlige for menneskers helse som det vestlige. Den avgjørende betydningen av fiber – og dens iøynefallende mangel på det i vestlig kosthold – kan ikke overdrives. Fiber fungerer som et "prebiotikum" som forsterker populasjoner av nyttige mikrober. Slik omskapes de til kortkjedede fettsyrer, med sine utallige helsefordeler. Frisk frukt og grønnsaker gir en rekke kostfibertyper som fremmer mikrobielt mangfold, men likevel bruker befolkningen [tall fra USA] bare omtrent 5 % av de anbefalte 19–38 gram per dag. Probiotika, derimot, er levende organismer som konsumeres i kosttilskudd eller matvarer som yoghurt, og er populære helseprodukter. Selv om de har vist en rekke helsemessige fordeler, er det sparsomt med kliniske bevis på at de er i stand til å endre sammensetningen av mikrobiomet hos friske personer. Likevel, sammen med prebiotika, kan de være en del av et sunt kosthold. Trening forbedrer også mangfoldet av mikrobiomer og bør inngå i enhver sunn livsstil.

Det kan være mulig å bevare noen av de mikroorganismene som har forsvunnet fra det vestlige mikrobiomet. Grupper som Global Microbiome Conservancy søker aktivt å prøve, studere og redde organismene vi mister fra hele verden gjennom en aktiv «frøbank.»

De samler inn prøver fra ulike befolkninger fra mer enn 30 land verden over [medregnet finske samer], med vekt på befolkninger som har beholdt forfedres levemåter, som jeger-samlersamfunn. Med deres dedikasjon, og litt flaks, kan vi kanskje både forstå og bevare de mikroorganismene som gir så mange fordeler for menneskers helse.

Så mange ganger må du bruke posen, sammenliknet med en plastpose, for å oppnå miljøgevinst

Plastpose
1 gang

Papirpose
1,6 ganger

Polyesterpose
2,5 ganger

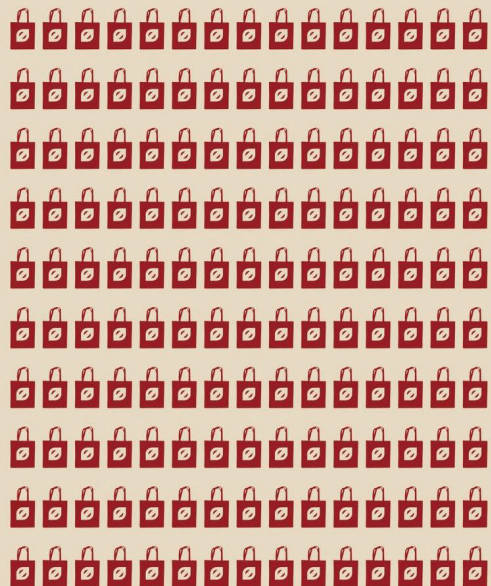

Bomullspose
50 ganger

**KLART BEST!
OM DU BRUKER
DEM MANGE
GANGER.**

Økologisk
bomullspose
150 ganger

Øverst: «Klimaavtrykket av animalske matvarer (og litt til) i CO₂/kg» Dårlig nytt for oss oste-elskere, hehe. Over: Her fikk jeg meg en overraskelse. «Alle vet» jo at plast er fy-fy og økologisk ja-ja. Vel, ikke når det gjelder poser, der slår plasten øko-bomull så det synger. Neste side: Bedre å slå til med en deilig omelett enn en 1/4-dels biff... Vel, det visste vi.

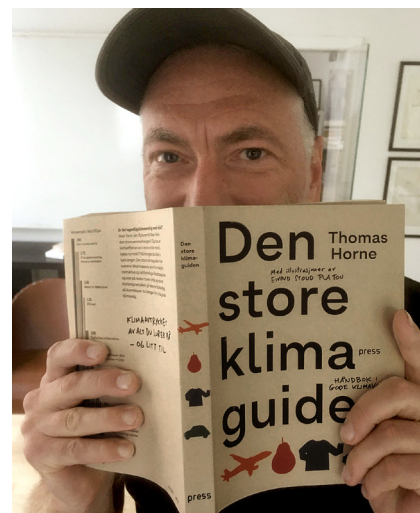
Bokomtale:

Ønsker du å få oversikt over klima-hverdagen din – hva du egentlig stiller i stand av «faenskap» for miljøet – og hvor du faktisk kan gjøre en forskjell? Ja, da er denne boken for deg!

Jeg kjøpte boken i julegave til meg selv for to år siden. Det jeg liker med den er, *at den ikke er kjedelig*. Ellers kan jo litteratur på dette feltet ofte være litt krevende eller fryktelig tørt og kjedelig. Livet mitt, i hvert fall, er for kort til å la meg støve ned av kjedelige bøker. Som utdannet designer setter jeg stor pris på de enkle *no-nonsense* illustrasjonene som kjapt gir oss overblikk over syndene våre.

Vel, nå er nok ikke boken laget for at folk skal gå rundt å føle seg som store syndere. Tenker vel at det blir litt som med Grete Rhode-slanking – der fikk du visst utdelt 'kosemerker' (til å skeie ut med f.eks. kake en gang i blant), og så kunne man fritt benytte merkene etter eget ønske gjennom uken.

Vi kan jo ikke helt slutte å leve heller. Men boken hjelper deg til å prioritere, du kan f.eks. å velge å holde igjen på ting som ikke betyr allverdens for deg.
/ Marianne

Den store klimaguiden

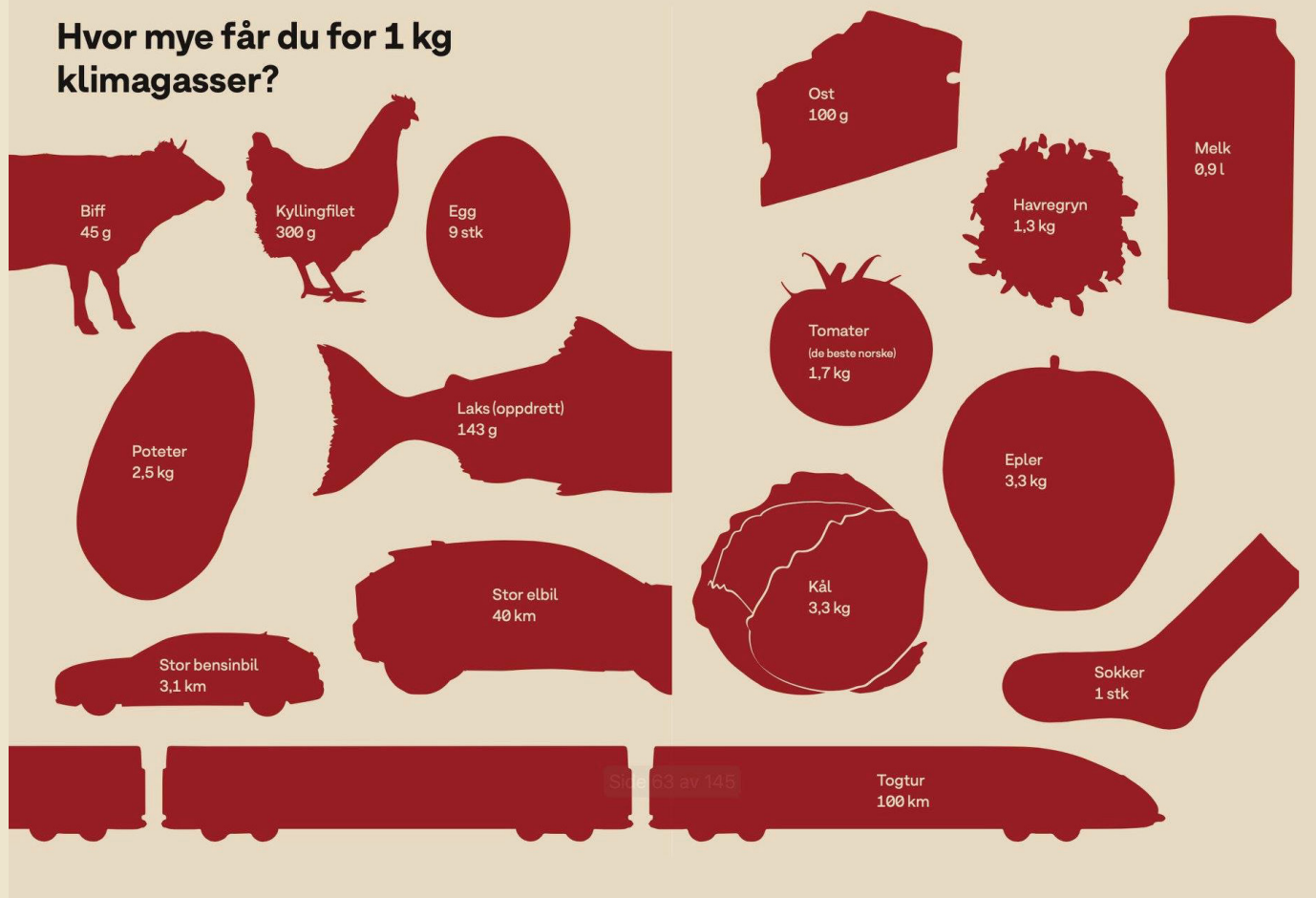
Forfatter: Thomas Horne

Illustratør: Eivind Stoud Platou

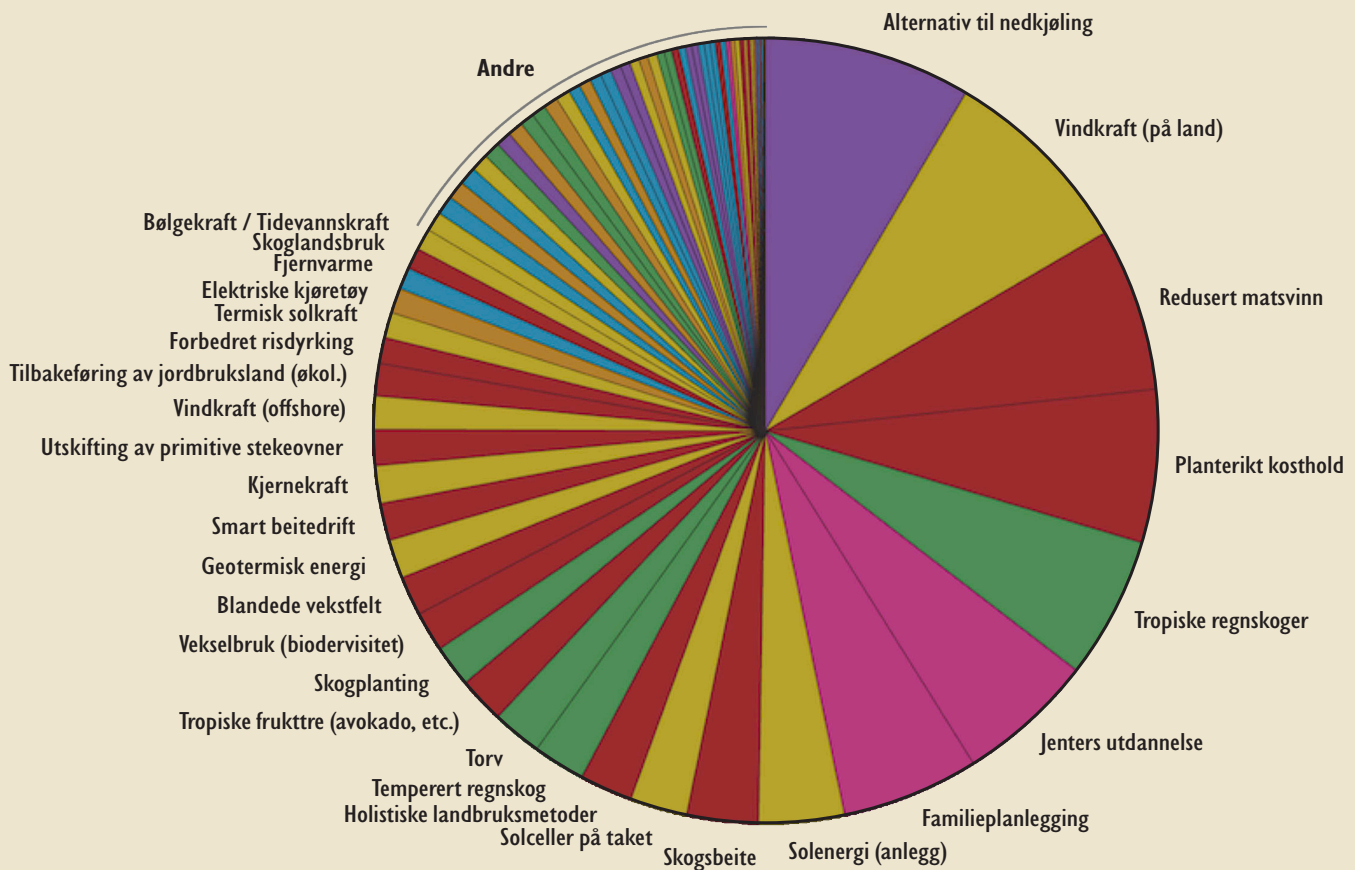
286 sider (2020)

Vinner av Brageprisen 2020

Hvor mye får du for 1 kg klimagasser?

Project Drawdown: hva monner mest?

Det er lett å få klimaangst. Det kommer stadig nye rapporter, den ene dysterre lesning enn den forrige, og det kan virke nesten håpløst. Da kan det løfte både humør og engasjement å ta en titt på hva som faktisk kan monne. Innholdet i figuren over er utarbeidet av et stort team knyttet til Project Drawdown.

Tekst: Marianne Bøen. Bilder: Project Drawdown (sirkeldiagram; oversatt til norsk), iStock Photo

PROJECT DRAWDOWN ER et klimainitiativ som ble startet i 2014 av Paul Hawken, en livslang miljøforkjemper, entreprenør, forfatter og aktivist.

Uttrykket 'drawdown' viser til det fremtidige tidspunktet når klimagasser i atmosfæren slutter å stige, for så å synke jevnt. Hawken utga i 2017 boken *Drawdown*, som er en oversikt over mer enn 100 teknologiske muligheter som har et potensial til å minske karbondioksid (og andre drivhusgasser) i atmosfæren. Ekspertgruppen bak boken (og organisasjonen) består

av et par hundre forskere på ulike felt. I boken er hver teknologi godt presentert, og i en lettfattelig fremstilling. Organisasjonen ønsker å være en ledende ressurs for informasjon og innsikt rundt klimaeløsninger.

Det er vel få (eller ingen?) som sitter med den fulle oversikten når det gjelder klimaspørsmålet. Det er svært komplekse problemstillinger. Men bortimot halve «kaken» over består av åtte områder som ikke er like komplekse. Og et par av de virkelig store «stykkene» kan faktisk du og jeg være med å bidra til.

Matsvinn

Vi har hørt om det en stund, det deprimerende matsvinn, som skjer både hos matkjeder, på serveringssteder og hjemme hos oss forbrukere. Men når det gjelder husholdningene; tar vi i et tak, kan vi faktisk krympe matbudsjettet – som en personlig bonus. Løsningen er enkel: ikke stable for mye inn i kjøleskap, skuffer og skap så du mister oversikten. Da slipper du også å handle inn for mye og ting du allerede har... (En skikkelig Tante Sofie-kommentar!)

Planterikt kosthold

Det handler om å spise mer frukt og grønt, og f.eks. la proteinet komme fra bønner, linser, frø, erter, nøtter, og egg (om du ikke er veganer). Organisasjonen Eat with Gunhild Stordalen i spissen har jobbet iherdig for å få oss til å forstå at vi må legge om kostholdet. Mange har nok reagert på beskjeder som at man måtte holde seg til under 28 gram kjøtt per dag. Og kjøttforbruket har faktisk steget i årene etter at hun la det frem. Kanskje vi hadde ekstra behov for å kose oss under pandemien?

Men vi kan absolutt bli flinkere, jeg tror faktisk at det handler om at mange ikke vet hvor god mat man kan lage uten kjøtt og fisk. Så en liten dugnad på det kanskje, fra myndighetenes side?

Jenters utdanning / Familieplanlegging

Dette er jo ikke relatert til Norge, hvor jenter tar mer utdanning enn gutta og dessuten venter med å få barn til de er over 30. Men vi kan bidra ved å støtte organisasjoner som jobber for at fler jenter skal få utdanning i fattigere strøk i verden. Om du googler det, kommer det opp mange alternativer du kan støtte.

Tropiske regnskoger

har vi ikke for mye av i Norge. Og det virket lenge håpløst med Bolsonaro ved roret i Brasil, og hans «couldn't care less»-holdning til regnskogen og de som lever i den. Nå er i hvert fall håpet tent. Regnskogen i Amazonas er den største i verden, og en svært viktig ressurs for klimaet. Eller motsatt: store mengder karbon er lagret i skogen og blir til CO₂ hvis trærne brennes. Frem til 2019 hadde Norge utbetalt over 8 milliarder kroner til Amazonasfondet. Nå skal dette startes opp igjen.

Vindkraft på land

er vi i gang med – det er nå 63 vindparker og 1.300 vindmøller i Norge (per januar i år). Det er i utgangspunktet fantastisk med fornybare energiformer. Men

Slike bygninger ønsker vi langt færre av i fremtiden: Aircondition-slukende glasspalasser hvor man ikke har tatt hensyn til landenes naturlige omgivelser og den brennhete solen.

så var det disse stakkars havørnene da, og andre fugler som møter en brå død. Og villreinen som får disse turbinene plassert midt i matfatet sitt.

Det kjennes ikke riktig at såpass mange fugler og dyr skal måtte lide for at vi skal få nok strøm. Men samtidig, det ene må veies opp mot det andre.

Overforbruk av nedkjøling i Sør

I Sørøst-Asia, i land som India, Pakistan og Bangladesh trenger man mye nedkjøling, og selvsagt i en rekke andre land. På websiden til Project Drawdown står det om nye løsninger som vil kunne erstatte de fluorholdige gassene som benyttes i aircondition i dag. Dette er kraftige klimagasser og svært ødeleggende for klimaet.

Men jeg undres, hva med å tenke mer på bygningene selv? At det kan gjøres mer med selve designet og arkitekturgrepene. Hva med om man bygde flere organiske, funksjonelle hus, hvor man trengte langt mindre aircondition?

Inspirasjonen til denne tanken kommer fra et opphold i Ghana. Vi bodde hos en lokal familie i et hus bygget av japanere på 1920-tallet, i en mindre bebyggelse knyttet til Achimota College i Accra. Husene der var utformet så luften kunne sirkulere rundt av seg selv. Ute var det temmelig varmt, men behagelig inne.

Jeg skjønner godt at folk vil ha det lyst og luftig, men glasspalass sluker aircondition. Ute i verden for tiden er skandinavisk arkitektur toneangivende, og blant dem igjen, er de norske helt i tet. Bærekraftige bygg har lenge stått på agendaen, men det har mye dreid seg om materialbruken og bygningers 'livsløp'. Men akkurat dette med funksjonelle bygg for varme land, virker det som om det er mer å hente.

MANGFOLDSFESTIVAL

I år er det Frivillighetens år, og i forbindelse med det ble det i Tønsberg 15.–19. september arrangert Tros- og livssynsuken i regi av STL.

Uken bød på både underholdning og faglig innhold. Holistisk Forbund deltok på Mangfoldsfesten på lørdag 17. september, som ble ukens høydepunkt. Farmandstorget ble fylt med mennesker, smaker og farger, musikk og dans og minikurs fra ulike religioner og livssyn. Publikum kunne prøve seg på spennende aktiviteter som hennamaling, turbanknyting, kalligrafi, ansiktsmaling, dansekurs, meditasjon, og yoga – samt en healingsirkel som vi sto for.

HoF hadde egen stand, og det var mange som gjerne ville vite mer om oss. Vi vandret også rundt og hadde mange hyggelige og interessante dialoger – både med representanter fra ulike religioner og andre interesserte som dukket opp på Farmandstorget i strålende solskinn.

Vi deltok også på fagdagen som ble åpnet av og Kjersti Toppe som bl.a. snakket om hvordan pandemien viste oss hvor viktig det er at frivilligheten spiller på lag. Frivilligheten er ikke bare et supplement, men en integrert del av velferdsstaten. Det ble diskutert og reflektert rundt ulike former for frivillighet. Noe som også fikk oss som deltok til å reflek-

tere videre over hvordan vi kan få våre medlemmer til å bli mer aktive. Vi er allerede i gang med å jobbe for å få opp den lokale aktiviteten, og ønsker oss enda flere lokale kontaktpersoner som f.eks. kunne tenke seg å dra i gang Holistiske samtalegrupper, eller ulike aktiviteter sammen med andre medlemmer. Ta gjerne en titt på oversikten over de som har registrert seg inne på vår hjemmeside – under organisasjon og kontaktpersoner. Kanskje finnes det alt en i ditt nærområde? Kunne du selv tenke deg å

være kontaktperson, ligger det et skjema på samme side som du enkelt fyller ut og sender til oss. Vi vil også fremover ha et vårtreff og et høsttreff som faste arrangementer hvert år.

Ønsker du å bidra med å skaffe flere medlemmer ved for eksempel å holde foredrag eller å stå på stand på lokale, relevante arrangementer, ta kontakt med vårt sekretariat: sekretaer@holisme.no

Holistisk konfirmasjon 2023 og 2024

Påmeldingen for 2024 er åpen!

Det er fortsatt ledige plasser i Bergn og Oslo – oppstart februar/mars 2023.

Holistisk konfirmasjon er et overgangsritual for ungdom på sin reise fra barndom til voksenliv. En reise for å bekrfte troen på deg selv.

Temaene for samlingene vil være:

- Holistisk filosofi og etikk
- Åndelighet og åndelige opplevelser
- Energiforståelse og drømmetyding
- Kulturelt og etnisk mangfold
- Menneskerettigheter
- Miljøvern og dyrevelferd
- Spiritualitet og vitenskap
- Identitet og seksualitet
- Rus og avhengighet
- Helhetlig syn på menneske og helse

For mer informasjon og påmelding, se: holistiskforbund.no

HOLISTISK FORBUND

Besøksadresse:

Møllergt. 37, 0179 Oslo
sekretaer@holisme.no
22 17 31 00 | 412 80 047
www.holistiskforbund.no

IKKE MEDLEM?

Vi tilbyr gratis medlemsskap, se vår hjemmeside.

VÅRENS AKTIVITETER

Vårtreff

Tema: Indre glede

Siste helgen i mars:

25. mars kl. 11.00–18.00

26. mars kl. 10.00–14.00

Treffet er en mulighet for medlemmer til å bli bedre kjent med forbundet – og en møteplass hvor vi tar oss god tid til å mingle og ha gode samtaler.

Helgen vil inneholde:

- * Silent Listening
- * Lyder og musikk
- * Det lekende mennesket
- * Fortid – fremtid – nåtid

Sted: Zen House, Sporveisgata 29, Oslo

Pris: 600 kr for medlemmer,

800 kr for ikke-medlemmer.

Prisen inkluderer lunsj begge dager.

Påmelding patrik@holisme.no

LØRDAG 22. APRIL:
LANDSMØTE 2023

HOLD AV DATOEN!

Info om tidspunkt og sted kommer etter hvert.